

Чупілко Ю.В.

студентка магістратури

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

НАУКОВО-КРИТИЧНА РЕЦЕПЦІЯ ВИБРАНОВОГО ЛИСТУВАННЯ О. ЗАБУЖКО ТА Ю. ШЕВЕЛЬОВА

Анотація. У статті розглядається рецепція видання епістолярію О. Забужко та Ю. Шевельова за 1992–2002 рр. в літературній критиці та літературознавстві. Акцентовано на ролі збірки для розуміння процесів, що відбувалися в культурі материкової України та поза її межами наприкінці ХХ ст.

Ключові слова: документальна література, епістолярій, жанрова система, інтертекст, науковий ідіостиль.

У світлі зміни історичних і культурних епох на зламі ХХ–ХХІ століть надзвичайно актуалізувались дослідження документальної літератури. Так, за свідченням О. Галича, із середини ХІХ ст. з'являється багато творів non fiction не лише в американській чи західноєвропейській літературі, у країнах близького зарубіжжя, а й, власне, в Україні [2, с. 6]. До них науковець зараховує листи, нотатки, щоденники, записники митців, літературні портрети, некрологи, есе, мемуарні, автобіографічні чи біографічні романи та ін. Тексти цих жанрів роблять уже відомі чи малознайомі постаті, події соціально-політичного, історичного, культурного й наукового життя, твори, персонажів «живими», надають їм поліфонічного звучання. Саме тому за останнє десятиліття було зроблено численні спроби як студіювання документальних текстів українських письменників, так і теоретичного осмислення цього феномена [1; 3; 4; 7; 8; 9; 11 та ін.].

За Т. Черкашиною, діаристика та епістолярій як різновиди літератури non fiction, поєднуючи в собі мемуарну та автобіографічну основи, «первісно орієнтовані на політематизм та висвітлення широкого кола проблем і різнопланових свідоцтв щодо життя автора та його оточення» [11, с. 117]. Тож, звертаючи увагу на приватне й офіційне листування тієї або іншої особи, дослідник очікує завжди відкриття таємниць біографії, інтимних подробиць, секретів творчої майстерності, міжособистісних стосунків, особливостей спілкування митців з редакторами й видавцями, колегами-письменниками, специфіку розвитку літературного процесу тієї чи іншої доби, його взаємозалежності від історичних та суспільно-політичних подій.

Не стало винятком і листування поетеси і прозаїка, есеїстки О. Забужко та українського літературознавця й критика, активного учасника літературного й наукового життя української еміграції Ю. Шевельова (Шереха), видане вперше у 2011 р. [5]. А через поєднання в книзі мемуарного та автобіографічного складників, листування та коментарів до нього, окремих наукових та критичних праць тощо жанр цього видання самою О. Забужко визначався досить нечітко і масштабно: це *«епістолярій, дослідження, «тематичний збірник», подекуди мемуар – у тих місцях, де наш діалог (української письменниці та Ю. Шевельова. – Ю.Ч.) переходив із письмового в режим «наживо»... Колаж, бриколаж, мозаїка», зрештою «путівник по Шевельову»: є в розвинених літературах і такий жанр»* [5, с. 12].

Вихід друком цієї епістолярної книги викликав неоднозначні відгуки: від закидів авторам листів щодо їхньої «зверхності» у ставленні до інших, снобізму [6], надмірну емоційність упорядника й коментаторки О. Забужко у висловлюваннях щодо згадуваних скандалів, літературних подій, постатей чи видань [10] до визнання їхнього листування, зокрема з боку Ю. Шевельова, *«квінтесенції інтелектуальної думки, широти поглядів, обізнаності й освіченості, вписаності водночас в історичний і у сучасний культурний контекст»* [3, с. 130].

Зокрема, Р. Свято зауважує на сміливості О. Забужко, яка дозволила собі видати епістолярій, коли багато фігур, згадуваних у ньому, і не завжди в коректній формі, ще беруть активну участь в культурному, зокрема літературному, житті України. Тим більше, що деякі події, на які в листах подано лише натяк, письменниця докоментувала у примітках, а часто й детально описувала, наводячи різноманітні погляди, згадуючи суперечки, посилаючись на конкретні факти й друковані джерела. Причому більшість критиків і науковців визнають рівність співрозмовників, відсутність передбачуваної для представників різних поколінь позиції «наставник / учениця». Так, О. Коцарев у рецензії «Листування Забужко та Шевельова: снобізм, сленг, секс (в літературі)» обидва адресанти постають *«більш ніж амбітними, ініціативними, схильними до піднесеної або нищівної патетики, котра легко переходить у стьоб»* [6]. Свій потужний інтелект і творчу індивідуальність, *«добрячу ерудицію і гнучкість мислення»*, за критиком, і О. Забужко, і Ю. Шевельов проявляють у мовній грі та широкому інтертексті.

На підтвердження міркувань попередніх рецензентів Л. Белей у відгуку на збірку вибраного листування – «Епістолярний гіпертекст» – визнає право О. Забужко давати оцінку явищам і подіям літературного і культурного життя України, своїм сучасникам, оскільки має значні науково-публіцистичні здобутки: *«Забужко відрізняється від посполу літературознавців вже хоча б*

тим, що на полицю може покласти Шевченка, Франка і Лесю Українку, але не гіпсові погруддя, виконані спілкою художників, а власні монографії. Пишучи про знакові постаті української літератури, їй вдалося виробити науковий ідіостиль» [10]. У подібному стилі оформлено й виданий епістолярій з усіма коментарями до нього. При цьому рецензент, визнаючи переваги видання, жаліється, що на тлі літературних та суспільно-культурних питань, яких торкаються адресанти в розмові, практично не згадуються проблеми мовознавства, які досліджував свого часу Ю. Шевельов, що доповнило б його портрет як науковця та сприяло розвитку цього напрямку філології. В цьому аспекті пошук і студіювання можливого листування українського критика і вченого з мовознавцями становить, на думку рецензента, значну перспективу для подальших досліджень.

Отже, вихід друком вибраного епістолярію О. Забужко та Ю. Шевельова не залишився непоміченим, хоча не отримав очікуваного розголосу і глибоких наукових студій. При цьому все ж літературознавці і критики гідно оцінили спробу української письменниці подати літературний портрет доби 1990-х та висвітлити потужний інтелектуальний струмінь, що призвів до плідної творчої співпраці двох метрів національної культури.

Література

1. Володимир Родіонов: хроніка життя і творчості / [упор., передмова й примітки Т.М. Шарової, А.В. Землянської]. Харків : Федорко, 2015. 358 с.
2. Галич О. Майбутнє – за документальною літературою // Література non fiction: теоретичний вимір: монографія / упор. Т.Ю. Черкашина; наук. ред. О.А. Галич. К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2018. С. 6–10.
3. Даниліна О. Оксана Забужко і Юрій Шевельов: діалог інтелектуалів різних поколінь // Українознавчий альманах. Випуск 14. К. : Центр українознавства КНУ, 2013. С. 129–131.
4. Єгорова Ю.М. Документально-біографічний роман Р.Полонського «Острів диваків» // Від бароко до постмодерну: збірник праць кафедри української та світової літератури [Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди]. Х. : Майдан, 2011. С. 53–60.
5. Забужко О., Шевельов Ю. Вибране листування на тлі доби: 1992–2002. З доданими творами, коментарями, причинками до біографії та іншими документами. 2-ге вид., перероб. і доп. К. : КОМОРА, 2013. 504 с.
6. Коцарєв О. Листування Забужко та Шевельова: снобізм, сленг, секс (в літературі). URL : <http://texty.org.ua/pg/article/editorial/read/27049/>.

7. Мажара Н.С. «Нещоденний щоденник» Романа Іваничука як фактор істини письменника // *Мова. Свідомість. Концепт: зб. наук. статей / відп. ред. О.Г. Хомчак. Мелітополь : ФОП Однорог Т.В., 2018. Вип. 8. С. 104–108*

8. Мажара Н. Синкретизм жанрів і форм мемуарного письма // *Література non fiction: теоретичний вимір: монографія / упор. Т.Ю. Черкашина; наук. ред. О.А. Галич. К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2018. С. 230–238.*

9. Рарицький О. Партитури тексту і духу (художньо-документальна проза українських шістдесятників): монографія. К. : Смолоскип, 2016. 479 с.

10. Свято Р. Два погляди на епістолярій Оксани Забужко і Юрія Шевельова // *Літакцент. 2011. 18.02. URL : <http://litakcent.com/2011/02/18/dva-pohljady-na-epistoljarij-oksany-zabuzhko-i-jurija-shevelova/>.*

11. Черкашина Т. Мемуарно-автобіографічна проза // *Література non fiction: теоретичний вимір: монографія / упор. Т.Ю. Черкашина; наук. ред. О.А. Галич. К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2018. С. 116–130.*